
Hotimir Tivadar

**Uvodnik urednika: o samozavesti, znanosti, javnosti in slovenskosti
s slovenističnega vidika**

objavljeno v:

Hotimir Tivadar (ur.): *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest.*

Obdobja 38. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-38/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2019.

UVODNIK UREDNIKA: O SAMOZAVESTI, ZNANOSTI, JAVNOSTI IN SLOVENSKOSTI S SLOVENISTIČNEGA VIDIKA

Najprej bi se bralcem tega uvodnika opravičil, ker je ta uvod malo »panonsko širši«, malo bolj oseben, toda (po)trudil sem se, da bi bil zanimiv. Nikakor pa ni povzetek prispevkov v tej monografiji, mogoče samo na kratko v enem odstavku.

Ko smo v letu 2018 začeli pripravljati temo za naš simpozij, nikakor nismo imeli v mislih poudarjanja slovenske nesamozavesti, napovedovanja nekih apokaliptičnih dogodkov v tretjem desetletju tretjega tisočletja. Čeprav je občutek v splošni javnosti ne samo na Slovenskem, temveč v globalnem prostoru pogosto apokaliptičen, nikakor ne moremo trditi, da so leta, ki prihajajo, in zadnje desetletje, ki je minilo, za slovenski jezik usodni v smislu obstoja naroda. Kot smo zapisali v obrazložitvi teme (v množini pišem zato, ker sva to dejansko pregledala več kot dva) proti koncu leta 2018 na spletni strani Obdobj, je »[k]ljub sorazmernemu blagostanju slovenske družbe [...] občutek v medijskem prostoru (vključno z družbenimi omrežji) pogosto apokaliptičen, kar pa ni značilnost le slovenskega javnega prostora, ampak je globalna značilnost v interesu večje prepoznavnosti, ki jo poganja kapital.« Mogoče je to obtoževanje kapitala pretirano, toda ne moremo mimo (ob)sodbe negativnega in negativnih novic, najrazličnejših osebnih diskvalifikacij, kar se žal pogosto prenaša tudi na znanstveno področje, kjer so najrazličnejša svarila in tudi osebne obtožbe del sodobnosti. Sodobnosti, modernosti, ki je v primerjavi s stoletjem, ki je minilo, bistveno svobodnejša, naprednejša, tolerantnejša, inkluzivnejša. Ob vsesplošnem napredku je nerazumljivo svarilo, da bo slovenščina kmalu izumrla, če *ne bo* tega ali onega. (Slovenščina bo izumrla kvečjemu takrat, ko je ne bomo govorili oz. hoteli govoriti, za kar pa v tem trenutku ni nobenih resnih indicev. Dodajam za zdaj, da ne boste rekli, da sem prenaiven.)

Prvi oz. drugi zadetek (odvisno od dneva iskanja) na Googlu glede Slovencev in samozavesti je *Slovenci, kje je vaša samozavest? – Naša super hrana* (www.nasasuperhrana.si/clanek/slovenci-kje-je-vasa-samozavest/). Ta naslov implicitno provocira, delno napeljuje na misel, da Slovenci nismo samozavestni. Ali smo res takšni – nesamozavestni? Smo potem lahko nacionalisti, nestrpni? Kdo sploh smo Slovenci v tretjem tisočletju? Na prelomu tisočletja v devetdesetih smo še zasledili plakate z zelo sporno, sovražno vsebino (*Naredimo to deželo spet slovensko*) in volivci so nagradili to nacionalistično stranko z več kot dvakrat večjo podporo, kot jo ima danes (vmes je celo izpadla iz parlamenta). Na evropskih volitvah 2019 nismo izvolili nacionalističnih poslancev niti nismo posebej nagradili ekstremističnih populističnih strank, ki pridobivajo glasove na račun strahu pred priseljenci, kar je bila praksa v večjem delu Evrope, še posebej v nekdanjih komunističnih deželah – vsaj polovica slovenskih evropskih poslancev je nepopulističnih in usmerjenih v tolerantno, svobodno Evropo.

Zakaj ta izlet v politiko? Nacionalizem je vedno skrajno politično gibanje, ki temelji na moči, zatiranju drugega s silo. Danes smo za razliko od druge polovice 19. stoletja in vse do sredine 20. stoletja intelektualci – tudi slovenisti, ki skrbimo za nacionalno pomemben slovenski jezik –, končno, hvala Bogu, predvsem spremljevalci sodobnega dogajanja. Ne nepomembni, nikakor pa tudi ne odločujoči faktor. Želja po moči pa je žal še vedno prisotna v sodobnem človeku. Vsaj od Cezarja naprej je tovrstna imperialistična težnja po obvladovanju sveta prisotna na evropskih tleh in je škodljiva, rodila je mnogo vojn v imenu cesarjev – eden od teh je eden največjih »svetovnih morilcev«, ki je tudi na Slovenskem pogosto nekritično glorificiran: Napoleon Bonaparte. Francoske Ilirske province so sicer slovenskemu delu prinesle precej »kvazarodne« »samozavesti«, saj je Ljubljana postala središče Balkana. Vendar se negativnega in nasilnega delovanja malega vojskovodje, ki se je okronal za cesarja, pod njegovim vodstvom pa je bilo pobitih na stotisoče ljudi, pogosto premalo zavedamo. Opozarjanje, razpravljanje o pomembnih in tudi manj pomembnih stvareh je zelo potrebno. Potrebno je dopuščati različna mnenja, razpravljati in ne etiketirati različno misleče z različnimi žaljivimi ali manj žaljivimi oznakami.

Tudi zato je letošnji 38. simpozij Obdobja »razprl svoj plašč«, vendar z zelo natančnim in dosledno izvedenim slepim recenzentskim postopkom (*hvala velika vsem recenzentkam in recenzentom!*), pogosto zelo pikolovsko recenzentsko-uredniško politiko. Osnovni namen je bil sprejemanje (ali zavrnitev), predvsem pa izboljšanje poslanih prispevkov in svobodno znanstveno izražanje, kar nujno pomeni spoštljivo argumentiranje, iskanje poti oz. načinov, kako priti do poglobitnega cilja – večje raziskanosti slovenščine in slovenske literature ter kulture. Ljubljanska slovenistika na Oddelku za slovenistiko mora tako kot nekdanj – in danes še bolj – združevati različno, tudi geografsko različno, kar nam je prekmurska 100. obletnica že z letošnjim letom prinesla – prekmurski prispevki so v tej monografiji sicer maloštevilni, a zanimivi. Prav tako vključujemo retorično-govorne vsebine, literaturo predvsem preko gledališkega govora. Zajeli smo različne slovanske jezike, raziskovalce po vsem svetu: Beograd, Dunaj, Gradec, Lodž, Neapelj, Praga, Pulj, Reka, Toronto, Trst, Zagreb so mesta raziskovalcev, ki objavljajo v tej monografiji in se intenzivno ukvarjajo s slovenščino; tudi v teh tujih mestih slovenščina znanstveno živi ... Dosti pa razmišljamo tudi o jeziku in normi, tj. osnovnih smereh, kamor naj bi hodila sodobna slovenščina.

Več vsebinskega najdete v monografiji, najprej si seveda oglejte kazalo in avtorje prispevkov, potem pa si izberite najzanimivejše dele zbornika. Sodobni svet je namreč pogosto zelo usmerjen v specializacijo, ključne misli, vsebine, ki jih izbira vsak posameznik. Seveda lahko, še posebej tisti, ki fizično držite v roki knjigo, listate od strani do strani, vse do zadnje 530. strani.

Slovenščina in slovenistika leta 2019 sta vsekakor na bistveno svetlejši strani sveta kot pred leti, jezikovnostatusno stanje je bistveno boljše, kot je bilo še pred 20, 30 leti. Več je najrazličnejših študijskih programov (in predavateljev-raziskovalcev)

na najmanj štirih univerzah v Sloveniji, ki se še posebej ukvarjajo s slovenščino, več raziskovalnih skupin, več govorenih vsebin tako na komercialnih kot nacionalnih radijskih in televizijskih programih, ki ustvarjajo v slovenskem jeziku. Dosti več je politikov, učiteljev in drugih javnih govorcev, ki se zavedajo pomena slovenščine in jo uporabljajo tudi v mednarodnem prostoru, tudi v diplomaciji, kar je bilo pred letom 1991 prej velika izjema kot pravilo. Prav tako imamo tako Slovensko akademijo znanosti in umetnosti in Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti z raziskovalnimi inštituti (tudi Jezikovno in Terminološko svetovalnico) kot tudi druge raziskovalne skupine in centre (npr. Center za jezikovne vire in tehnologije Univerze v Ljubljani), ki raziskujejo slovenščino in razvijajo najrazličnejša digitalna orodja, s katerimi je slovenščina uvrščena na svetovni zemljevid (od Frana do Gigafide, eBralca, nikakor ne nazadnje tudi Googlov prevajalnik v slovenščino, če hočemo iti tudi v mednarodni popularni prostor). Želimo si seveda še več!

Za konec pa še poudarjen odstavek o slovenščini kot jezikovnem centru sveta, tudi malo kritično, da ne bom preveč kičasto optimističen. Slovenščina je z ustanovitvijo države dokončno postala institucionalni in državni jezik v polnem pomenu besed, z vsemi ključnimi institucijami (nazadnje tudi dominantni jezik vojske in vseh državnih institucij, z diplomacijo vred): misliti slovensko, postati narod mislecev, preiti iz narodnega razmišljanja na nacionalno raven, postati nacija, kot pravi Tine Hribar v svoji knjigi *Euroslovenstvo*. Še posebej za sloveniste je slovenščina osnovni in osrednji predmet tako proučevanja, poučevanja, razpravljanja v tem našem lepem jeziku kot tudi vstopanja z njim v mednarodni prostor. Brez slovenščine ni slovenistov, tako primarno slovensko govorečih kot znanstvenikov, ki jim je slovenščina drugi jezik. Oddelek za slovenistiko s Centrom za slovenščino kot drugi in tuji jezik je sam po sebi, inherentno tako nacionalni kot mednarodni element. Ali se te mednarodne razsežnosti slovenščine res zavedamo, pa je drugo vprašanje – z digitalnimi orodji (prevajalniki) bi moral biti materni jezik tudi v znanosti pomembnejši in ne samo predmet raziskovanja.

Samo še misel v razmislek: »Kolikokrat se definira lastno identiteto na nasprotovanju nekemu ali nečemu!«

Ti časi utemeljevanja sebe in svojih vsebin na podlagi izničevanja drugega (nekoč nemškega, srbo-hrvaškega, neslovenskega, danes tudi slovenističnega, slovanskega ...) so oz. bi morali za slovenščino in slovenske znanstvenike miniti v usodnih 19. in 20. stoletju, v tretjem desetletju tretjega tisočletja pa moramo biti bolj samozavestni. Avtorja tega iztrganega citata, s katerim se zelo strinjam, ne bom navedel, zaradi vsebinskosti, objektivnosti, tudi recimo za motivacijo: lahko poiščete na spletu oz. pridete na otvoritev Simpozija, kjer bo, mogoče ☺, razkrit, tudi v kontekstu. Ker beseda, stavek ali dva, brez konteksta niso niti osliček, kaj šele konj! Pa čeprav nekateri mislijo, da lahko tudi na ta način spreminjajo svet – ja, z manipulacijo, pridobivanjem in zlorabo moči (= *denarja*) in posledično upravljanjem z nesvobodomiselnimi množicami, je možno tudi nasilno s pomočjo jezika spreminjati svet. A to ni bil nikoli moj namen, verjamem, da tudi ne namen vseh sedanjih raziskovalcev slovenskega jezika.

Opisujmo jezik je moje mnenje in iztočnica za nadaljevanje znanstvene diskusije – ne pa predpisujmo (= *ustvarja(j)mo po lastni/ljudski podobi*) jezikovno in družbeno stvarnost glede na nekoga/nekaj drugega. Dopusčanje različnih mnenj in korektno argumentirano, spoštljivo, strpno in svobodno izražanje je edina zapoved in edino absolutno, v katero v znanosti verjamem, za kar se trudim. In upam, da mi vsaj v večini primerov uspeva. Dokler mi bo omogočeno svobodno delovati na univerzi in dovoljeno misliti (predvsem v slovenskem jeziku) tudi zelo drugače celo od velike večine, bom še ostal na znanstvenem področju. Odprtost v svet je namreč v mojem znanstvenem genetskem zapisu, brez sveta, tj. praške fonetike in profesorice Palkove, ne bi bilo niti moje diplome o fonemu /v/, ki ga kontrastivno s hrvaščino v tej monografiji predstavlja še en izvrstni slovanski fonetik Damir Horga iz Zagreba. Predvsem pa brez Prage (in Zagreba) ne bi bilo mojega podiplomskega fonetičnega dela in znanstvene poti, kar lahko z bistveno manj težavami (oh, ta čudoviti *digitalni splet*) sedaj nadaljujemo tudi v Ljubljani in širom po svetu. Delo – analiza in interpretacija – z realnim fonetičnim gradivom mi je v največji znanstveni užitek. Samo da imam mir, pač v skladu z mojim imenom. V diskusiji in sodelovanju z dobrimi ljudmi (znanstveniki) pa potem te raziskave dobijo smisel.

Naj ta monografija doda vsaj delček védenja o jeziku, literaturi, zavesti in samozavesti ter vloži javnosti in naj se tudi govorjena razprava na Simpoziju Obdobja 2019 začne!

V Ljubljani v vročem poletju za manj vročo jesen 2019,

izr. prof. dr. Hotimir Tivadar.